

ЦРНОГОРАЦ

НЕДЕЉНИ ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

БРОЈ 16.

На Цетињу у Суботу 22. Априла (4. Свибња) 1872.

ГОДИНА II.

ЦРНОГОРАЦ, излази један пут недељом. Стаје: за ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. ф. 6; по г. 3; четврт г. ф. 1. 50. и. За СРБИЈУ год. ф. 7; по г. ф. 3. 50. и.; четврт ф. 1. 75. и. За све друге земље год. ф. 8.; по г. ф. 4.; четврт г. ф. 2. За огласе плаћа се за ред 5 новчића. Донеси, предлата и све наручбене пиљу се уредништву на Цетиње преко г. Петра Рамадановића у Петору.

НА СТРАШЕЊЕ ОД ПРУСКЕ.

(Т—Ц) У овом тренутку један велики дјо јевропске штампе удара једнијем правцем, врло опаснијем по напредак човјечанског усавршавања.

Тај правац иде ништа мање него да уништи двије најљепше и највеће побједи природнога права патењих народа — уједињење италијанског и њемачког народа; или бар да заустави догађаје, који руше старе, а подижу нове државе.

Повод је овој изненада насилној реакцији посјета и дочек у Италији пруског принца Карла и славнога војсковође Молтке. Овај пут побједоносних јупака „пруских“ још је ужаснији у очима чувара „постојећег стања“, кад се сјете на посјету и дочек истијех у Москви и Петрограду. А кад доведу у свезу ово путовање доглавника цара Вилхелма са опијем великога кнеза Михајила, који је први гост од владалачкијех породица у Квириналу Виктора Емануела походио и ту на онај начин почашћен био, страх им тако памет поремети да не могу имати чистог погледа и суда.

По овој врсти публициста Прусија на челу њемачког народа тежи да облада читавом Јевропом потрвши све до јадранског и приног мора, сузбивши Русију у Азију, Италију преко Поа, у Шпанији једног Хохенлодена на престо подигнувши и т. д. и т. д.

Сврха овом систематичном нападају пруске политике јесте изолирање новог њемачког царства. Кад би разлучили Италију од Њемачке, онда би католички „свијет“ светог оца ласно ослободио и свјетску му власт повратио; а кад би Русију удљили од новог царства њемачког, оно би се на тај час распало на први заједнички

удар осветничке руке Француске и Аустрије. Тијем би се повратило опет постојавше стање и историчко би право као финикс из панела процвало.

Разни елементи сачињавају ову врсту људи, који теже да нови ток једног мњења на другу страну сврате. Ту су на првом мјесту поборници свјетске власти панине; ту су тако рећи органи свију францускијех странака; ту су чувари Аустро-Угарје и Турске; и ту су патриоти оног дијела Славена што живи на међи њемачко-славенској. те ког су до сад Њемци трли а одселе се боји да га не прогутају.

Ми смо већ казали како мислимо о правцу догађаја, који су почели европску карту изнова цртати. Ако је истина да се историја свијета развија по њекијем законима њеке круте логике, а не по простој случајности, свијема ондјема народима, који теже к постигнућу своје самосталности и слободе, уједињење њемачког и италијанског народа може само утјехе и наде подрађивати, да и само јамство нуђеног успјеха и побједи у народној борби пружити, ништо пак грозити им и на борбу изазивати их.

Стога је гледишта српски народ с најживљијем симпатијама пратио уједињавање поменијих народа, и отуда ми немамо ништа и противу коначног њиховог уједињења, наче им га што прије желимо. „Сваком народу своје.“ То је једино спасавајућа девиза за све подјармљене народе.

Али ми и да немамо вјере у силу логичког тока историчког, не можемо се бојати поплаве пруско-њемачке, нити могу страх од ње оправдати ни унутрашња снага њемачкога царства, ни географски му положај, нити одношај његови са осталијем државама т. ј. његова снага

„сањара“ — само гдјекоји непокварени младић и људи млађахна срца сватише га, те загледав се у њега, приоуше зај и за његову заставу жарком љубављу племените душе. Из посијана онда сјемена ниче до скоро дрвце, те гојено неуморном бригом помњива вртлара порасте бујно, тако да се већ у слатком хладу граната стабла потомци наслађују, и ако Бог да и срећа јуначка, родит ће стабло и обилатим родом, којему се ни сам вртлар његов није надао, кад га је садно.

Тај вртлар бјеше Људевит Гај, у романтичком закутку дивнога Загорја, у стародревној Крапини родила га је мати С. Јулија године 1809.

Прекрасна околица крапинска завијела је погачку душу дјечака, а највише оне троје развалне старих градова, о којима толико приповједа. Већ слуга у кући приповједаше му, да она три града бијаху гвезда тројице јупака, Чеха, Леха и Меха, од којих лозу вуку Чеси, Пољаци, и Московци; па настав исту причу у књигама, марљиво уз испитивати повијест свога роднога мјеста. Плод ове радње бијаше „Brevis descriptio loci Sclaviniae“ коју хтједе наштампати; но загребачки цензор му узкраги свој „Имприматур“, кажућ, да се непристоји ћаку штампати што. Слиједиће године 1826 преведе и рашири свој рукопис на њемачком језику, и добив дозвољу варловачкога цензура, паиска своју књижцу под насловом: „Die Schösser bei Krain.“ Млади Људевит бјаше онда навршио 16. годину и учио науке II. хуманитетнога разреда. Ова књижца, сама собом дакако незнатна, јасан је нам доказ даровитости младића, па и тога, да се је од малих ногу сам из себе

спољашња. Паче смо ми већ једном нагласили, да опстанак новог њемачког царства условљава пријатељство њемачко-руско. Или зар има кога да мисли, да би се могло њемачко царство сачувати између осветожедне Француске и снажне Русије, да и неспомињемо и завист и освету Аустрије? Стога смо баш и рекли, да је Русија ушљед новијех јевропскијех промјена на врхунцу свјетске силе, да од ње зависи даљи развитак најновијех догађаја, но да она баш по тежљама, позиву и духу својем, по успоменама из прошлости и по изгледима у будућност, најпослије по чувању сопственијех интереса, не може нити ће икоме за љубав напуштати савезника, који јој све јамчи, да се изолована супрот све Јевропе као у кримском рату још један пут нађе.

Па и кад неби био услов живота њемачког јединства пријатељство руско, зар је потреба памет солити руској дипломатији, којој је Горчаков на челу?

То исто можемо рећи за италијанске државнике. Иста штампа и Италији пријетм опасношћу њемачког освојачког нагона. Мјесто што ми гледамо у блиској будућности Италију савезиштвом њемачкијем довршену присаједињењем Тренина, Нице и Савоје, с друге јој се стране прориче губитак горње Италије баш у том свезу! Или је потреба да и потомке Марјавелове и Кавурове, да оне људе памети учимо, који су кадри били да вјештавом и мудрошћу државничком истисну из Италије и Борбонце, и Хабсбурге и самог папу?

Сигурно другчије не мисли ни реакционарна странка, али смо напријед казали кад тежи противно трубећи.

Очевидно је да се сви елементи у овој тежњи једнаком бригом заузимају око опстанка

развијао и књиге читао, за које је онда слабо тко и знао код нас. Што њеки кажу, да је књижца та пуки плагиат исписан и преведен из њекога летописца — то није истина, тко књижцу сам прочита, увијериће се да су то ијешто састављена експерта из пуно књига.

Науке мудрословне изучио је Гај на свучилишту градачком и липском, гдје је стекао и доворуку доктора философије; а правословље учио је у Пешти. Ово његово борављење у главном граду угарском биће спрежило смјер његову животу и приволило га, те је одлучио ускрсити свој мало не мртви народ хрватски. У Пешти је онда живио и дјеловао Иван Коллар, славни пјесник и почетник славјанске узјамности. Гај га посјети, те се међу њима зачетише пријатељство, које нашој домовини обилатим родом уроди. Нови учени пријатељ распири тињајућу ватру родољубја у племенитој души даровита младића; у свагдашним разговорима заснују се и рашире свакојаке основе, како би се хрватски народ најуспјешније иза спа пробудио; ту се израде планови о издавању политичких новина, о промјени правосписа, о увођењу једнога књижевнога језика. Одушевљен оваким идејама прене Гај на пут у Загреб, да посвети својем народу своје знање и своје силе, неби ли се препуо из мртвила к новому животу.

Да можемо оцијепити смионост ове пакане треба нам погледати на нашу домовину, каква је онда била. Од како је било Мађару за руком пошло укинути за Марије Терезије главнога фактора наше аутономије, вр. намјестничко вјеће Далмације, Хрватске и Славоније, влада се код нас жалосно усломене угарско вр. намјестничко вјеће, готово неограничено. Имало смо

ПОДЛИСТАК.

ЉУДЕВИТ ГАЈ.

Свуда се већ чула тужна вијест, да је 8. о. м. преминуо Људевит Гај у Загребу. Хрватске новине опширно разлажу овом приликом велики значај Гајеве радње. И ми ћемо нашијем читаоцима саопштити, шта о њему пише др Б. Шулек у „Обзору“:

Глас о смрти Гајевој доиста ће потрести душом свакога старог домородца; а млади нараштај слабо и слуги, како би загребачка звона, да су прије тридесет година систога узрока затужила, с својега данас тутње — оглашавала свијету смрт хрватске самосталности, а можда и народности. С Гајевим именом свезана је непрекидно повијест хрватскога препорођења, којему је он био први и главни почетник.

Има тому управо четрдесет година, кад се је на хрватском небу, застртом тамним облацима, појавио чудан метеор, налик распрштити маглаштини, наби ли опет жарко сунце обасјало красну домовину. Млад човјек, који се је истом опасао свагом, клица грађанске породице, па још к тому родом из Крапине, тога славнога, но превранога Назарега хрватскога, дође у Загреб с одлуком, да заокрене новим смјером свој народ, да осјече нови пут својој домовини, у којој је онда бољарство сву власт имало, тако да неплемић није ни могао имати јавне службе. Велика господа зазираху бахато од тога неплеменитога „кмета“, ондашњи матадори превираху охоло тога смионога „пустолова“, интелегентнији патристи гледаху сажаљујућ тога непрактичнога

Аустрије, као што је још извесније, да се ток најновијех догађаја не може даље почети развијати а да садашњу Аустрију не сруши.

Католички свијет заузимље се за Аустрију, јер је она уз Француску најчврћи стуб католицизма, и као што је Грајтер нагласио, јер је главна сврха трајања ове државе подржавање папства, или боље, подржавање језуита, без којих би и прво изчезло.

Француска жели опстанак Аустрије осветнице своје подитаве прма Пруској и Италији, јер без ње неби могла шкодити ни првој ни другој. Француска би осјетила пад Аустрије исто као што је заболело Аустрију пад Наполеонове царевине.

Најпослије патриоти њеког дијела аустријскијех Славена гледају у опстанку Аустрије једино јамство свог народног бића и обрану од поплаве њемачке. Позната је она изрека једног чешког патриоте „да нема Аустрије, требало би је створити.“

Отуд реакција.

За нас је важно, управ животно питање: хоће ли успјети, а имено, хоће ли разлучити Италију и Русију од Прусије.

Нама се чини да је доста зло, што ово питање данас и мјеста може имати, али га оправдава с једне стране она мржња противу Њемаца, која се довољно отворила у славенском свијету при пошљедњем рату, а с друге стране симпатије свеславенске прма онијем Славенима, који су изложени германизацији. Одкуд смо слушали из славенофилског табора за вријеме Хохенвартова министарства по који глас за „славенску“ Аустрију!

И у Италији находимо основа овом питању. Ту папа има још доста поборника; ту се и још наводи трага оном партикуларизму, по ком Напулитанац сматра као туђинца Пјемонтесца, Млечанин и обратно; ту се морају спомињати у простом пуку још она златна времена прије уједињења, када народу није било од потребе да се ни за што брине, да ништа не ради, него да у мртвицу и глуноци спава.

Али је нама вјера у коначну побједу народносног начела, које је почело преображавати Јевропу, много јача него да се бојимо побједне реакције; као што не сумњам у превагу животињих интереса, које ум учи, над несталнијем осјећајима, које срце покреће.

Само смо хтјели напњу обратити на опасност тенденциозног правца поменуте штампе —

дакако бана, ал тај бијаше у истину без власти и подручја, „палатинов ађутант,“ као што се је онда говорило. Имали смо и сабор, ал тај трајаше највише два три дана, а у њем сјеђаше само бољарство, које мало не све нагнаше Пешти. Ако се је и огласио кадшто који родољуб за обрану наше самосталности; ако се је и створио који закључак на корист домовине; ако се је и палазила поворка, „гравамина“, која би имао подупријети угарски сабор — која фајда, кад је то све угарско кр. намјестничко вијеће од акта бадало? А жуланије, неимајућ главнога будила и фактора јавнога мњења, навме новинарства, слабо су схваћале своју задаћу.

Овакав је био паш политички живот, по куд и камо кукавице бјеше наше народно и књижевно живарење. Туђинство се је по свуда шепирало. Од више руке људи слабо је ко и знао хрватски, па ако је и натучао пашки, а оно се и стидно говорити овим плебејским језиком, ван кад је баш морао. У самом Загребу слабо се је и чула хрватска ријеч, ван из усти сељака и свећеника. У друштвеном животу владаше код мушвараца латински језик, код жепскиња њемачки; у јавном животу у провинцијалу латински, крајини њемачки. У градским школама учило се је све латински (у женским њемачки) — а других школа није ни било. Тако дакле хрватски језик пађе једино уточнише у цркви и у сеоској колиби.

Само се каже, да уз ове околности небијаше разговора о књижевном напретку. Сву народну књигу заступаше у Хрватској вриједни старина, преув. г. биекуп Кристијановић, прашућ побожно

опасност која најгрозније пријети особито уједињењу нашег народа, а у опће ослобођењу истога.

Повиј Русије на истоку састоји се у парализовану турско-иљског запада, када кудне час да Грци, Срби и Бугари заједнички развију заставу ускрса свога; ипошто пак у разширивању граница њепажех: то нити она жели ни источни народи, који се поносе и живо сјеђају славне своје прошлости — Константинове, Симеонове и Душанове царевине. Интереси руски у ослобођењу истока састоје се у томе, што би исток престао бити земљиште за непријатељске операције противу Русије, и постао њепријатељски и благодарни сусјед: што би балкански полуострв престао бити дијелом Азије у Јевропи, те процвати својем природнијем богатнијем даровима, и животом повијем заједно са рускијем народом Јевропу помладио, одкуд би славенство, Русијом на челу, у породици људској прво мјесто заузело. Интереси дакле, које би Русија побрала ослобођењем истока, нијесу животи ни пријеки, јер се она може развијати и усавршавати и поред турске царевине, као што видимо да у сваком обзиру напредује гигантскијем корацама. Ови су интереси чисто моралне нарави. За то Русија није принуђена да пошто по то својом заштитом исток ослободи. И ако ова предпоставка стоји, онда Русији није тако пријеко пуљно њемачко пријатељство. Ушљед чега да сутра престане царевати Александер II., могло би ласно престати трајати и постојеће руско-њемачко пријатељство, кад би славенством обладало опће неповјерење и мржња противу Прусије. Што ми никако не можемо желити — наче би то сматрали као праву народну несрећу. Јер без закриља руског исток се неће ослободити; а пријатељство њемачко условљава то закриље, јер би у противном случају, као за вријеме кримског рата, Русија на први корак за ослобођење источнијех народа нашла на коалицију свега запада.

Нијесу другчаје нарави ни интереси истока и Русије у разсулу Аустрије. Ова држава у икаквом обзиру не може шкодити специфично руском животу, наче би специфично руска политика, кад би напустила остале Славене, радо гледала опстанак Аустрије, која би јој у сваком случају противу пруске политике само добре услуге могла чинити. Напротив Аустрија је најмрскији непријатељ истока а особито Југославенства; као што је рекао ђенерал Фађејев, она је поклопац на великој источној гробници; дов

књиге и коледар „Давицу“; у Славонији пако веле заслужни трговац бродски Врлић.

Овакву је жалостну домовину нашао Гај, повратив се год. 1833 из Пеште у Загреб. Прва му бијаше брига скупити све боље таленте. У том бијаше врло сретан; за кратко су све врстније главе под његову заставу стале, те је могао замолити привелегију за издавање хрватских новина. Ово је био тврди посао, јер се је ондашња угарска влада жестоко опирала свакому народному гигању код нас. Него помоћу чешкога грофа Коловрата министра унутрашњих послова пође му за руком добити аудијенцију код самога краља Фрање I. којему се млади Хрват допаде, те му краљ обћа мољену повластицу.

Сад истом насталоше мучни послови, пошто се чињаше, да је најмучније преваљено. Којим нарјечјем, којим правилисом да се пишу те новине? Гај је мудро мислио, да му треба најприје темељ утврдити, па на њем онда даље градити. Тога темеља не бијаше изван Загреба: овдје дакле требаше се најприје утемељити. Тога ради изађу почетком године 1835 „Хрватске новине,“ писане кајкавским нарјечјем и провинцијалним правилисом. Прве ове хрватске новине биле су од обшности с великим одушевљењем примљене — али само у провинцијалној Хрватској, гдје се кајкавски говори, јер другдје тога нарјечја не разумију. Охрабрен овим успјехом, и будући увјерен, да сама провинцијална Хрватска бит је у стању створити и уздржати особиту књижевност, није је доста јака, да постоји капо особито тијело: промијени својим новинама већ слиједеће године и наслов, и језик и правилис. Од хрватских постале су новине илрске, језиком су биле

се тај поклопац не провали од гроба, источни народи не могу ускрнути. А још више нашу мржњу садашња Аустрија раздражује својијем постојанијем освојачкијем намјерама на штету специфично српског уједињења, ма да се гроф Андраши оградно противу те мисли тек се примио управе вањске политике. Неће мачка славне, — одговорно би му паш прости Србин; а ми би га запитали, није ли се закleo садашњи краљ угарски да ће радити, да постигне целокупност Стефанове круне, у коју на прво мјесто Босна долази?

Русију дакле упућују на његовање постојећих одношаја са њемачкијем царством у погледу истока морални интереси, који нијесу никад опакни пријеки насилни као животи интереси, који нас у толико насилније нагоне да те одишојаје, у колико смо кадри, као залог ослобођења нашег најсветије чувамо.

Ми си не можемо ни замислити већега зла од саме Аустрије, или ти Аустро-Угарске садашње. Кад се Аустрија, или боље њеп владајући систем препороди у дуализам „чешко-угарски,“ у ком ће Мађари изгубити своје савезнике Њемце, а добити Чехе, који ће кадри бити парализирати опу силу мађарску, онда ће тек престати бити предметом толике мржње и проклињања источнијех народа.

Оволико смо имали рећи на страшење од освојачке политике пруске, што обвија у себи позив: помагајте Аустрији!

ТУРЦИ У ЈЕВРОПИ.

ОД ГУСТАВА РАПА.

III.

(Наставак.)

Правога законодавства и правничкога знања нема у Турској. Законодавство турско оснива се на корану, на наредбама различнијех султана и на уобичајеном праву. Турски судија изриче своју пресуду по тој збрци смисла и несмисла, по закону, којем је основа коран, који је можда прије хиљаду година и прилично турскијем одношајима. А мито, разумје се да сила у тај закон. Дакле под турскијем законом нема никакве сигурности. Свака је пресуда турска срећаа, лутрија, и зависи од веће или мање глупости и правичности чиновника.

А како стоји са извршењем пресуде, ако осуђени вије с њом задовољан? Никако, јер се сваки чиновник даје подмитити као и његов предпостављени, као и министар или паша. Што је још горе Хришћани немају ни у томе помоћи, јер Турци приме од њих и мито и опет их осуде. А нижи чиновници не боје се никакве

писане штокавским а правилисом чешким, прилагођеним хрватском језику. Ова промјена бјеше дочекана с великом похвалом, особито у Славонији и крајини; ал је с друге стране пуно непријатеља навукла Гају на врат, особито у провинцијалу. Може бити, да би било пробитачније да је јоште коју годину с том промјеном почекао, но дан данас је то свршен посао. Особито је свијет зазирао од „илрскога“ имена, јер није схваћао узвишеност идеје, која се је скривала под тим именовом. Тим боље су ју разумјели Мађари, и страшно се је плашили, доста је било о том говора и па сабору угарском. А како неби? Да се је идеја илрства остварила: кому веће погибије од ње, него управо Угарској? За то је била угарска влада употребљење илрскога имена строга забрањила; ну забрана ова није запријечила плод илрства, наиме слогу свих југославенских племена. Све до Гаја само су поједини писци истицали сродност тих племена; по слабо је ко марио за њихово умовање: у пракси, у животу владаше управо мржња међу „Шокцем“ и „Влахом,“ међу „Крањцем“ и „Хрватом,“ међу „Рацем“ и „Буњевцем.“ Гај је први почео приповједати на сва уста љубав и слогу свима југославенским гранама, показујући им, да смо сви синови једне мајке. А ово је његово еванђеље уродило красивим родом. Дан данас не двоји ниједан образовани јужни Славјанин, да је то све његов род, што живи међу Триглавом и Балканом, па је знак простоте и глупости зазирање од којег сроднога племена.

(Наставиће се.)

казне ако само добар мито пошљу министру или паши у Цариград. Мустафа-Фазил паша, кад је био министар финансије, смијао се у очи једноме мојем пријатељу, који је захтјевао од владе исплаћење мјешине, или ће пваче протестовати. „Какав протест! одговори паша: Ја ћу га бацити просто у кошар!“

Код такве поварености и подмитљивости чиновника, може ли се очекивати каква правда?

Казнени и трговачки законик истина има Турска од неколико година, али и то скрпеше којекако неки француски адвокати по налогу турске владе по онци пристају за турске одношаје тако исто као песница међу очи. Другијех закона нема у Турској. По томе није ничије имање сигурно. Причали су ми да се чешће догађа, да човек изгуби своје имање, које је прије десет година купио и једнако уживао, јер се међутим нашао један трећи, који је знао доказати, да он има права на оно добро.

Можда ће посланица великијех сила и за то набавити „болесноме човјeku“ закопе. Ако то мисле најбоље ће урадити, да јој даду пруски законик, којег се пруски народ и онако жели ослободити. Та један млади чиновник турски, који се учио у Берлину већ је једном предлагао Фуад паши, да се без икаквих измена уведе у Турској пруски законик.

Највећи и најважнији точак у турској државној машини то је, као и у свијема јевропским земљама, војска. Војска одржава „болеснога човјека“, без које би се већ одавно распао. Хришћански устанак у Турској могућан је сваки час. Срби, Грци, Бугари ужасно и постојано мрве ту малу мањину варвара, који већ више од четири вјека владају на балканском полуострву са саблом и топом на срамotu Јевропе и угњетавају петнајест милиона Грка и јужнијех Словена који са културом, вриједношћу и образованошћу тако исто високо стоје над Турцима, као балканска гора над равницама. И високој порти позната је мржња Хришћана, као и њихова тежња за устанком. За то се и заузима она највише за наоружање и уређење своје војске. Буџет војенога министарства виши је у Турској од свију другијех, као и у цијелој Јевропи. Данашњем уређењу турске војске поставио је темељ Султан Махмуд II., који је на Атмејдану Јаничаре, негдање преторијанце османства, хиљадама поубијао и на њихово мјесто уредио војску по јевропском начину. Но тек под његовијем напљедником Абдул-Мецидом добила је турска војска данашњи изглед. А најновија организација турске војске постала је г. 1869. По томе је подјељена војена снага турска на редовну, резервну и народну. Војничка служба траје двадесет година, и то четири године у редовној војсци, двије у првој, шест у другој, а осам у народној војсци. Сваки мухамедапац без разлике војник је. Хришћани, који су Турцима потчињени могу се откупити. Али из поморске војске, ако је изабран у њу, не-

Ово је наређење због тога, што су Грци добри поморци, а Турци неваљају вишта. У мирно вријеме има Турска 150.000 стајаће војске, а ако је у земљи какав устанак може је повисити на 220.000. Ако је држава турска с поља али само с једне стране нападнута, онда дигне 400.000 људи, 250.000 из јевропске, а 150.000 из азијске Турске. А ако је нападнута са више страна онда покреће 700.000. По томе наређењу, које је изишло г. 1870 ако би се дало извршити, имала би Турска г. 1878. свега 7 — 800.000 војника. Но то зависи од финансија и од унутрашње владе турске. У Турској многи предлози остају на карти, а неизвршују се.

Турска је војска подјељена у шест различитих одјељења. Редовна инфантерија састоји се из 41 регимента са 123 батаљона и 38 батаљона стрељача. Резерва инфантерије дијели се опет на четворо. Кавалерија има 25 регимената и 6 ескадрона. У ратно вријеме има сваки ескадрон 180 људи. Артиљерија дијели се на 6 регимената и одјељења, која стоје под средњим артиљеријском управом. Цијела артиљерија има 540 топова. Осим тога има још у Цариграду једна артиљеријска регимента, и с овим батеријама попуњује се она артиљерија у боју. Но осим ове има још и нередовне војске, тако звана „башибозука“ и својевољаца — спахије и бедујини. Овијех има 70.000.

Масир има 25.000 људи, од којих у вријеме рата мора Турској дати 15.000, а Тунис и Триполис има 6000, од којих стоје Турској на расположењу 4000.

Турска флота састоји се из 19 оклопница и 84 дрвенијех бродова. Оклопничка флота има коњске снаге око 8450 и 123 тона већег калибра. Укупно има дакле 103 брода са 30.000 људи и 3600 поморскијех војника.

Сви су турски војници, које сам ја видео, узрасли. Издржање њихово у касарнама није рђаво. Официри и војници живе друштвено. Војници су добро извежбани а кавалеријски коњи су снажни. Вежбање турске војске видео сам око Скадра, Рущука и Шумле. Но виши официри турски, као што ми говораху у Цариграду странски официри, врло се мало разумјевају у војничкијем знањима. Неколико оклопница турскијех видео сам у Босфору. Бродови су грађени у Инглешкој и као да су добри и чврсти. Људи добро извјештеви увјераваху ме, да је цијела турска флота само по имену турска, а у ствари да је својина енглешке владе и намјењена за тај случај, ако би наступио општи јевропски сукоб, да чува енглешке интересе у Босфору и Дарданелима. Да ли је тако не знам. Врховни заповједник флоте је Турчин, а први до њега адмирал — Инглец. Но кажу, да је баш овај прави заповједник. Маневрисање бродова је врло рђаво. О незнању и неспособности турскијех поморскијех официра слушао сам толико, да је чисто тешко вјеровати, па опет ће бити тако.

цу, и дао јој је, као што веле тамо, сјајно васпитање, т. ј. научио јој је од ње лијепу лутку, која пије кадра ни да помисли што озбиљно. Па бар да је Олимпија сигурна, да ће имати велики мизанс, могли би покушавати да јој нађемо мужа постојаног карактера, који би се умјео одупријети њенијем упропашћујућим људма и тиме је можда изабавити. Али што је Олимпија старија и што се већма приближује час, кад треба Хенрих Мерсен да покаже рачуне његове пупиле, то Луизин страх, или боље да речем сумња, све већма расте. Њен брат, у највећем степену воли сјајност и раскоп, чему је и Олимпија привикао, осим тога он често меће на коцку велике суме новаца, у нади да стече велико богатство, које га заслепује, те никад не тражи да се осигура. Луиза се боји да он није проиграо мизанс њезине кћери, а још већма је узнемирује то, што Мерсен жели да уда Олимпију за неког њеног пријатеља, предузимача, као што је и сам, а можда и вјешгији од њега, кој је он њекад мало поштовао.

— И ти велиш да је Мерсен поштен човјек. Али то, шта он чини, није поштено, повика добра Жече.

— Не журимо се да пресуђујемо туђа дјела рече ван Лимден филозофски, повукавши један дим из своје дуде. Луиза мисли да њен брат зато наваљује да отвори ту измјеру, што се пада да ће Олимпија, код речевог младожење, живјети у раскоп, на што ју је он и навикао, и које код њега више не може да има, а и с тога, што би његове турске рачуне могао лако прештети са човјском, коме може сваки час

ДОПИСИ.

Из ХЕРЦЕГОВИНЕ, 3. Априла. — Путујући мојим послом налегао сам и кроз варош Пљевља, где сам се задржао неколико дана и виђех тешки зулум, које немогу све ни описати. По среди чаршије чине Турци јавни зулум, бију Хришћане, отимају по дућанамъ кафу и шећер и другу робу, и то дођу на дућан, па се ками поголе се трговцем, па после свој пут, а на суд нема се куда, јербо у Пљевљима још има баша и даија. Стари Али-авдија Муловић он диктира ућуметом, а влада се турска о том нестара да такве истрјеби, него се мучи, како ће и више умножити, и стога се може видјети како жели подајничима слободу. Камамак Салибег што је пред овим био, чулисте за његово добро, а ови сада Емин ефендија четири пута од онога гори и несретнији. Да вам кажем шта је било само о прошлом Рождеству Христову. Дјеца ондашња школска ишла су по кућама Хришћанскијем са учитељем млађим г. Милисавом празник честитати и пјевати пјесме празничне. Због тога буду позвати на ућумет код камамака Емин ефендије. Учитељ са 8 ђака дође са камама на глави од артије и дрвеним сабљама и уљегле код њега сам, а ђеца остави на поље. По дугом ћутању и пошто су по три четири дуде испалили, запитају учитеља шта ће, он им одговори да је дошао са ђацима на позив, а по дужности као камамаку и старешини једне вароши. Они су тамо имали међу собом дуго разговора а најпосље камамак одговори учитељу пека ђеца учине даву цару и то на поље и нека скину са главе тај салтанет. Учитељ несмјерући другаче тако учини и отоле поће поругати са ђецом, коју дочекају турска дјеца са грудима, бијући и ћерајући их док су их из својих сокака испратили. Када дођу у наше сокаке Србске, као да се мало ослободе, ударе на горе. Овамо су визами били покућама србским, нићерали јадне Србе из њиховијех кућа па их стрпали као марву по три и четири фамилије у једну кућу, а визами по њиним кућама шире се и разваљују. Ту дочекају дјецу на снјегом па њих говорећи: оставите сабље... закове, ви сте власи, вама ветребају сабље, (премда су дрвене биле) и тако ти наша дјеца једва прођу. За њима налегне г. прото Вукола Госпић и отац Проконије, који су били по визама по вароши. Три пизама стајали су на вратима Јока Таралчаћа пак почну псовати оца Проконија. Ови несмјерући ништа, пођу даље у манастир. Мало напријед срету једнога чауша низамскога из петого буљука са једним простим пљевлаком Сеидом Сепди Кавазовићем. Чим низам сретне удари О. Проконија у прси и оп срдне у снјег. Зашта га: „што се бијеш Турчине?“ Одговори му низам: „..... Хафире што се не уклониш, ја сам царски пизам!“ Проконије му говори: „и ја сам царски!“ „Ти си вла Хафире“. Па ти зграби за врат и браду

устрепати и у кога интерес више вриједи него ли савјест.

— Говори што год хоћеш Сандере, настави одважно Жече, која се никако несаглашава са овим умствовањем. Ако Мерсен не поштује тог човјека, онда не треба да му да своју нећаку, а ако је рђаво управљао имањем Олимпијем, онда треба, својом сопственом истином, да јој надокпади губитак, који јој је проузроковао; иначе није поштен човјек!

— И опет ти кажем, настави њен муж, ми нијесмо падежни да га судимо. Луиза, саопштавајући ми њену сумњу, додаје да ће можда Олимпија пристати па ту удају, којој се она свом снагом одупире, из страха да се не мора одрећи раскопног живота и живјети у сиротињи. Луиза би хтјела, на сваки начин, да удали њену кћер из средине, у којој живи, а најватренија јој је жеља, да дође, са Олимпијем у род њеног мужа и да дуже вријеме ту посједи.

— Овамо! повика Жече, гледајући свога сина, коме се на лицу показиваше незадовољство.

— Јест овамо, одговори хладноврвно ван Лимден; и о том сам хтјео да имам твоје мњење, добра моја Жече, а и твоје, Андреја, јер ти си већ наметан момак, па умјеш озбиљно да мислиш.

Андреја се окрепе матери, чекајући, с повизношћу, да се она најприје изјасни, што она и учини са необичном лакошћу, а то доказиваше колики је утисак на њу произвела новост, коју јој муж донесе.

(Наставиће се.)

СРЕЋА И НОВАЦ.

I.

ПОРОДИЦА ВАН ЛИМПДЕНОВА.

(Наставак.)

Посље овога Сандер сједе, као и обично, поред колијевке где спаваше мали Лудвик, и узе да пуши, а Жече, оставивши преслицу, отвори књигу па оном мјесту, где су уочи тог дана стади.

— Зовни Андреју, рече господар једној слуги, која опуда пролазаше.

Младић, мало зачуђено, похита оцу.

— Сједи ту код нас, рече овај, да чујеш шта ћу да кажем твојој матери и што нијесам хтјео пред ђецом да говорим. Добро ће бити да знаш, како треба да се владаш према твојој страни и према твојој рођаци.

Андреја сједе на клучу, иза каменијех степеница, које вођаху у горње собе и госпођа ван Лимден поче да чита. Био је обичај да се прочита цијела глава; али, на велику несрећу, глава бијаше тог вечера са добре трећине већа од предидућих. Тако се бар учини бједној читатељици, којој немилостиви слушаоц не хтјеле ни једне врсте да опрости.

Али, како све па овјету има краја, тако се и ова вјечита глава најпослије сврши.

— Сад ћу да вам кажем, рече ван Лимден, вадећи дуду из уста, какве сам неповољне гласе добио од Луизе. Ви знате да је, по смрти мога брата, старији Лујзин брат, Хенрих Мерсен, на уштрб мога права, изабрач за Олимпијог татора. Он је јако заволео ову ђевојчи-

јаднога Прокопија извади сабљу да га свега у комаде расјече, него овај буде јачи, те му се из руку изтргне и почне бјежати а он за њим пустимце сабљом. И да га је достигао на пола би га пресекао. То буде јављено коласу и колас га затвори. Но то се зна, два или три дана паће га пустило да чини и горе као што и чине сокацима, нити може проћи с миром ни свештеник нити трговац, нити дјете, ни жена ни ђевојка, што их озрамотити неће. До сада колико толико од аскера није пам био јавни судум а сада очима од њина зулума гледати не можемо, нити више тринти.

Браћо Срби и Славјани, погледајте на нас, вашу браћу, који страдамо на правди бога, увидите неправду која нам се чини па притеците у помоћ да можемо једном рећи: да воскреснет бог и да расточатеја врази јего! Видите, браћо, колико се лажљива влада турска стара о нашој будућности, о нашој срећи и просвети! Ево у нашем окружју има 800 кућа српских, а није нема школе. Само је у Шљевима једна мала била. Овданишњи народ сиромашни није у отању вишу подићи. Прије 4 године г. игуман Христифор манастира св. Тројице са браством и са обштином са великим трудом и са муком народном подиже мало школе са два боја, која ни данас довршена није, јербо нијесмо у стану. Истој школи прека је нужа била довести воду пред школу, око које се морало потрошити 3 до 4 илјаде гроша, пак њени дан исти вазам дошли су пред школу и воду зауставили, а себи је на варош одвели погледајући што 200 лјене жедне пишти и плаче, а ђеца турска сваки дан разбију цамове на прозорима и ћерамиде на школи и ђецу нашу гјерају и недају им у школу нити из школе кући ни.

ТРЕБИЊЕ, 2. Априла. — Мислио сам да ћу већ престати тужити се на зулуме турске, јер, право да кажем, минути се неколико дана, да су се нешто били утишали, и скоро сам хтио пјесму веселу испјевати, да ми нијесу њеки догађаји повазали да ово примирје друго није било, по да су им руке малаксале биле, а депови довољно цупи, јер негом бајрам прође уз кога се наспавали и истрошили, Турчин као Тутчин опет зачне оно што је од давнина започео, и што кани до смрти по ћиталу да гони. Дивдушманпина поразити. Ево чујте па кажите оним који господским гњепом веле: „Све је опо лаж што „Црногорац“ доноси о хришћанском патњама!“

Петар Марић из Гомилава по сата од Требиња правдао се већ одавна Кочина из истог села због куће у којој исти Петар обитава. Који разлози упуновлашћују Коче да ту правду гње не знам, јер ни исти суд не зна, само је познато да исти Марић од старина посједује ту кућу, и да до јучер нити Кочи ни ко други отимали су се око те боље рекућ појатине. Али суд кему је мало до правде стало, а с једне стране хотећи и без довољних доказа Кочима припомоћи, а с друге обзирати се на начело Хришћанину ма ће шкодити, посла на мјесто мехалу, да ова подјели кућу на двоје, један дио Кочима а други Марићу. Да је ова осуда у својој граници остала, за Марића би била благодет супрот оному што му се догодило преко ње. Ево како. Мехала која се састављала из двају Хришћана и двају Турака не поће на урочено мјесто по из свог кола посла Рада Јовановића да с Кочима тај задатак изврше, који су на мјесто дошли, и сандуке да прије избаце поломили, жито извај куће на кал просули, вола који је у подрум био изван изагнао, и ови назобавши се до воље жита исте ноћи првне, и тако Марићу у дијел падне голи камен, јер оно мало што је имао и сиромашно живао пропало му. Истина да је дошао у суд и јавно ту незакоњитост показао, али би глас у пустињи, но мораде од браће своје неколико новаца испросити да до Мостара поће и да се оном вашем суду пожали. Како ће тамо обршити, јављу вам. Нечудим се Кочима јер Турци су, али Раду Јовановићу који је на жалост наш брат; по зашто да се чудим, кад знам да он и другови његови прије напојили се били до грљана ватрене равије, и да је у пијанству све то учинио. Па такови људи да сједе у медлису ће правда стоји? Али какав отац такви синови.

Ево још један примјер турскога насиља. Томо Ђеловић мјестом. Трговац опазио је цигарду код једног аскера, кога је био украо од једног дућаније његовог пријатеља, и похитно овом пошљедњем да каже. Оба појурше до овог аскера и запиташе га одкле му тај цигар-

дук, а он и још тројица што су с њиме били, навадише на њих да их бију у сред чаршије у сред бјела дава, и да не прискочише други у помоћ Ђеловићу и пријатељи му, шћаху их смрвити.

Кад царски људи који су мало свезанији строгим законом чине таква зла дјела без страха каквог, што ће други чинити којима је закон: самовоља, а поштење: себичност! Досадашње вкство нам је одговор.

ЦЕТИЊЕ, 21. Априла. — Због ускршњих празника изишао је прошли лист рапије и за то нијесмо могли у њему јавити жалосну вјест, да је преминуо господин Драго Петровић, отац г. Божа Петровића, председника сената, а стриц Њ. Свјетлости кнеза Николe I. Г. Драго Петровић преставио се последи дужега боловања на велики Угорник у 56 години својој. На велику Сриједу око 8 ура последи свечапога опјела отпращено је мртво тијело покојниково на Његуше, породично мјесто. Спровод је био свечан и тако сјајан, какав Цетиње скоро није видело. Преосвештени Митрополит г. Иларион, са многобројнијем свештенством пошто је свршио опјело ишао је до села Бајица. У спроводу су биле, одавајући покојнику пошљедњу част, и Њихове Свјетлости, Кнез и Кнегиња. Осам тога сав сенат, скоро сво становништво цетињско и ученици свију цетињских школа. Покојник је био племенита душа и познат је као особити лични јунак, што је у више бојева сјајно показао. У народу пригорском остаће за увијек његов спомен као добра човјека и врла јунака. Догађај је овај по себи жалостан, али опет у толико облажујућ, што покојник оставља за собом пет ораслијех синова, и свога млађег брата г. Крпа Петровића и осим тога два синовца, Њ. Св. Кнеза Николу и унука, кнежевскога наслједника Данила. По томе је губитак овај колико жалостан толико и неосјетан за јаку владајућу кућу Петровића. Вјечни спомен покојнику међу живијима и лаба му била земља отачанска!

— 21. Априла. — Ушљед изјаве г. Борђа Војновића у прошлом броју нашега листа и изјаве г. Ст. Љубише у „Н. Листу“ и одговора истог листа „Црногорцу“ у прашкој „Политици“, добијемо опет многе дописе из Босне и Далмације. Нека нам г. г. дописници не замјере, што им за сада не ћемо поменути дописе штампати. О далматинској ствари било је доста говора у нашем листу, и ми смо се о наше стране, мислимо, колико треба изјаснили о њој. Сада ћемо причекати да чујемо ријеч самијех посланика и онда ћемо имати прилике да опет проговоримо коју, па ако устреба послужићемо се и овим дописима.

Н О В О С Т И.

— Из Котора нам јављају, да је тамо био прошлијех дана г. Ст. Љубиша, и да је од грађанства хладно примљен.

— Из Сарајева пишу нам, да су 7. о. м. покушавали Турци, да са православне цркве скину громовод. Народ је био јако узнемирен. Војничке страже биле су умножене и све на погама. 8. о. м. виле су се на шест цамија заставе зелене и жуте са бијелијем тракама, но су брзо посвидате. Шта је то значило, нико не зна.

— Српска народна конференција у В. Бечкереку била је 9. о. м. Народа се много искупило. Војска је била у приправности бојећи се немира. Уредник „Мачевца“ г. Јован Павловић враћен је из Бечкереча у Панчево са пратњом жандара. Граничаре нијесу пуштали на конференцију.

— При изборима за хрватски сабор изгледа су да ће побједити народна странка. У Сријему је то извјесно. Влада свуда употребљава најсуровија средства само да њени кандидати продру.

— У Задру излази брошура под насловом „Избор за невољу и заступници па царевинском вијећу, свому народу заступник И. Данилов.“ Мислимо да ће се том књижицом хтјети објаснити поступањ дамм. посланика. Ми је још нијесмо добили.

— Избори за чешки сабор су свршени. Одржала је побједу њемачка уставовјерна странка. (О томе ћемо други пут говорити.)

— Полузваничне новине београдске вла-

де пајављују, да није истина, да је код Зворника погинуо један српски официр.

— Велике јевропске државе опет се јаво оружају. Особито Француска, а и италијанска влада иште од скупштине, да јој одобри 38 и по милиона лира за набавку оружја.

— Њеки Чивутан у енглеској скупштини захтјевао је од владе, да се заузме за Чивуте у Румунији, који се тамо прогањају, али није предлагао начин, како да се народ сачува од чивутског харања.

К Њ И Ж Е В Н О С Т.

Од „Славјанског Мира — Slovanskeho sveta“ часописа за образовање, политику и народну привреду, који излази у Златном Прагу на руском и чешком језику, изишла је V. свеска и садржава: Политични и социјални обзор: Француска, Русија и Пољаци. — Задруга слободомисли Чеха у Америци. — Знаци времена. — Борба Чеха с Бечом. — Трагедија Србије. — Порота у Србији. — Српски крајеви Аустрије. — Хрватска влада и опозиција. — Из Далмације. — Из Чешке. — Србија до и после путовања кнеза Милана у Ливадију (продуж.). — Русија и њени пријатељи Њемци (сврш. дописа из Чикага у Америци). — Словаци у 1848. години (продужење). — Васна Дмитријева „три лава“. — Историјска наука код Мађара и угарски Славени. — Јубилеј Островскога у Петрогаду. — Ческа трагедија Подјебрадовне. — Ческа и славенска радност на бечком свјетском излогу 1873 године. — Вјести из славенског свјета радности и трговине. — Смесице: Зашто губе Њемци наклоност у Русији. — Жишков славенска обштина у Америци. — Две супротности. — Писмо уреднику: Шта је пушно чинити, да би што скорје дошли до обште славенског језика. — Славјански Мир — Slovanskeho sveta“ излази у свезакама од 2—3 велика штампана табака два пут мјесечно и стају оба издања годишње 6, годишње 3 фор. а. вр., засебна у 1/3 виж. Адрес: Administraci casopisu „Slovausky“ svet v Praze.

„ГУСЛЕ ЦРНОГОРСКЕ.“

Под тјем именом намјеран сам издати једну збирку народних пјесама, које још нису биле нијесу штампане.

Наше народне пјесме одавна су већ најславније чувене и у страноме свијету, а колико су Србину миле, не треба ни да говорим. Сувишно би дакле било да их овом приликом и ја још препоручујем нашем свијету.

Пјесме ове, које сам ја скупио у народу, из различита су времена, а и садржај им је различит, по већином пјева се у њима народна борба за слободу. Има их на броју тридесет и двије, којијема сам придао и њеке мијесе.

Књига ће изнијети око 14 табака обичнога формата, а цијена јој је 60 новч. а. вр.

Половину чистога прихода дајем за подизање школе у Подгорици у Зети.

Књигу сам ову посветио нашем честитом родољубу г. Лазу Трифковићу, трговцу у Београду.

До краја Јуна о. г. биће књига готова.

Позивам дакле све познате родољубиве г. г. скупљаче, да се заузму око скупљања претплата и све љубитеље књижевности и папретка, да ме претплатом помогну у овоме подуху. Имена претплатника са готовијем новцима треба шљати управо мени на Цетиње, а на име г. Петра Рамадановића у Котору.

Г. Г. Скупљачи имају од десет једну.

Цетиње, 10. Априла 1872.

ФИЛИП РАДИЧЕВИЋ,
Протођакон и учитељ цетињски.

Умољавају се сва уредништва српско-хрватских листова, да овај позив прештапају.

О Б Ј А В А.

Потписани фотографиста и умјетни живописац из Пеште, који је српском свијету познат више од 20 година са својом радњом, јавља, да ће путујући по страпим државама са својом великом оправом у почемку Маја доћи у Котор, а одакле у Црну Гору. Препоручујем се дакле свима, који желе имати вјештачки израђених било својих фотографија или другијех слика.

БОРЂЕ КНЕЖЕВИЋ,
фотограф и умјетни живописац.

Властник Ј. СУНДЕЧИЋ.